

jsem naprosto vyvedena z míry, cítila jsem se za to odpovědná. Avšak Jan Jeník s naprostým klidem a samozřejmostí pravidel, abychom nechali účastníky nastoupit do autobusu, že se vedení exkurze ujme. Nikdo nezpozoroval napětí, odpoledne se všichni vrátili dotčení zádušným půvabem Šumavy a obohaceni o informace, kterými je Jan celou cestu provázel. Takový byl Jan Jeník – kolegiální, připraven zachránit situaci, která hrozila mezinárodní ostudou.

Myslím, že by považoval za spravedlivé se v této souvislosti zmínit, že dlouholetý předseda komitétu V. Landa vedl program MaB u nás v mezích možností poměrně liberálně; záleželo mu na dobrém jménu a reprezentaci československé účasti v programu. Proto nebránil a pokud možno podporoval zapojení špičkových pracovníků do mezinárodní vědecké spolupráce a jejich případné cesty do zahraničí – pakliže však nenarazil na stranickou bariéru, jak

tomu bylo v uvedeném případě. Taková to byla doba.

Rok 1989 znamenal změny rovněž pro ČSNK MaB, který se později po rozdělení Československa též rozdělil na komitét český a slovenský. Jan Jeník byl v r. 1990 jednomyslně zvolen předsedou československého a později i českého komitétu. Zároveň se vrátil na Univerzitu Karlovu jako profesor, avšak na UNESCO a jeho program MaB nezapomněl. A hlavně UNESCO nezapomnělo na něho. Konečně se mu dostalo postavení a poct, jaké si již dávno zasloužil. Byl zvolen místopředsedou Mezinárodní koordinační rady MaB/UNESCO a jmenován poradcem generálního ředitele UNESCO pro světovou síť biosférických rezervací. V r. 1993 ocenila organizace UNESCO jeho zásluhy v oblasti ekologie prestižní Cenou Sultána Qaboose za celoživotní práci v ochraně životního prostředí na mezinárodní úrovni.“

Tolik paní Věra Hrušková, děkujeme! Tyto konkrétní vzpomínky není možné ani žádoucí nějak uzavřít, ale vždy bude možné je rozšiřovat. Ani tento článek proto nemohl pokrýt vše, čím Jan Jeník obohatil program MaB ve světě i u nás. Poskytuje nicméně dostatečně názornou představu o významu v dobrém slova smyslu vizionářské osobnosti pro zapojení naší „zelené biologie“ do vývojového proudu ekologických věd v druhé polovině 20. století. Zobecníme-li trochu tento závěr, tak Jan prokázal význam takových osobností zejména v dobách omezené svobody, kdy bez jejich počínů na samých hranicích toho, co je povoleno, by všem tvůrčím vědcům i uživatelům poznatků daného oboru snadno a rychle „ujel vlak“, a to na dost dlouho.

Seznam hlavních publikací Jana Jeníka vztahujících se k programu MaB uvádíme na webové stránce Živý.

Jarmila Kubíková

Vzpomínka na spolupráci s Janem Jeníkem

V mém dosti pohnutém životě byla dvě období, kdy jsem intenzivně spolupracovala na oddělení geobotaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy s Janem Jeníkem. Bylo to zejména v letech 1958 až 1970, kdy se Jan věnoval vytváření geobotanického oddělení a kolektivu studentů a spolupracovníků. Na oddělení jsem byla přijata na půl úvazku s oddělením mykologie jako laborantka po prověrkách na Brambořském ústavu v Havlíčkově Brodě, kdy jsem byla propuštěna po tzv. maďarských událostech. Bylo mi sděleno, že nemám počítat s kariérním postupem a práci se studenty, nicméně se tento příkaz komunistické strany brzy vytratil.

Témata prací na geobotanice byla velmi široká. Byly to jednak inovativní výzkumy kořenových systémů, především koncových kořenů dřevin, na kterých se podílel i postgraduální student z Indie D. N. Sen. Společně jsme s Jeníkem zpracovali a publikovali studii o mykorhizách jasanu, tehdy málo známých houbách pronikajících do kořene a tvořících výrazné struktury uvnitř pletiv.

Dalším tématem byla studia mikroklimatická. Ta zadal Jan Jeník jako inspiraci po výzkumech svého učitele Jaromíra Kliky na tématech teplomilné vegetace v Českém krasu. Mikroklimatické stanice pro diplomové práce skupiny studentek byly rozmístěny po celém členitém kopci Doutnách v Českém krasu a měření probíhala v letech 1958–60. Podílela jsem se na práci v terénu, diplomové práce byly úspěšně obhájeny a jejich výsledky byly velice populární, protože ukázaly zásadní rozdíly stanovišť podle expozic a sklonů svahů (a předznamenaly teoretickou studii J. Jeníka a Marcela Rejmánka o významu sklonu a expozice svahů v různých ročních obdobích), ale bohužel žádné tyto rozsáhlé údaje nebyly publikovány.

Další projekt věnovaný mikroklimatu připravil J. Jeník v rámci výzkumu vegetace údolních nádrží na Vltavě. Měření probíhala v letech 1961 a 1962 na svazích Slapské nádrže u Živohoště, kde jsem s kolegy prováděla termínová měření a starala se během roku o meteorologické stanice. Studie byla úspěšně publikována ve spolupráci s Jiřinou Slavíkovou. Na podkladu tohoto projektu formuloval J. Jeník teorii říčního fenoménu – významu říčního údolí pro šíření rostlinstva a živočišstva ve výškově rozličné krajině.

Ve stejné době Jan dokončil k publikaci svou habilitační práci o teorii anemo-orografických (A-O) systémů v sudetských pohorích. Kniha *Alpínská vegetace Krkonoš, Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku* vyšla v Nakladatelství Československé akademie věd (1961) a je stále klasickou teoretickou studií, kterou v posledních letech potvrdili kolegové z Krkonošského národního parku pracemi ve švédské Arktidě.

V letech 1964–67 dostal Jan Jeník místo učitele na univerzitě v Ghaně a též v Tanzanii. Během této doby získal mnoho cenných poznatků o přírodě tropických oblastí Afriky a zkušeností ze života ve svobodném světě. Vrátil se na podzim 1967 a intenzivně prožíval změnu od totalitních 50. let k uvolněné „pražského jara“. Velice se ho dotýkala odhalení mnoha zničených životů a křivd, která se náhle objevila ve veřejném prostoru. Těch křivd a útlaku bylo mnoho i na půdě přírodovědecké fakulty a konkrétně na půdě katedry botaniky. Celá léta mlčeli všichni k diktátu několika členů komunistické strany, věděli, že jsou vůči nim bezmocní.

Na jaře 1968 mi při mé návštěvě v jeho pracovně nečekaně řekl: „Kdybych nyní již nic neřekl, cítil bych se jako sketa“. Požádal mě jako důvěrníka skupiny odborové organizace (ROH) na katedře o svo-

1 Jan Jeník. Geobotanický slunovrat na katedře botaniky PŘF UK v r. 1970, na dlouho poslední

lání schůze, kde pak vystoupil s kritikou léta trvajícího působení Radovana Hendrycha. Rozebral jeho chování ke kolegům, urážky vedoucího katedry, pohrdavý vztah ke studentům a podíl na řadě odchodů těch nejschopnějších z katedry, které pocítoval jako konkurenci. Sešli se všichni pracovníci katedry, samozřejmě i kritizovaný R. Hendrych. Někteří kolegové se přidali a uspořádalo se tajné hlasování na otázku: Důvěřujete kolegovi Radovanu Hendrychovi? Většina přítomných odpověděla „nikoli“. Tuto zprávu jsem s kolegy, která byla druhou důvěrníci skupiny ROH, odevzdala děkanovi fakulty. Mluvilo se o tom, že řešení by mohlo být v přeložení R. Hendrycha na katedru geografie, kde přednášel o rozšíření rostlinstva. Čas plynul a v létě vstoupily do Československa ruské tanky a s uvolněním byl postupně konec. Trvalo však dva roky, než nastoupila normalizace a prověrky, kdy se dotýčný posléze stal vedoucím katedry botaniky.

Ale zpět ke spolupráci s Janem v této krátké době. Jeho velkou zásluhou bylo několik vydařených exkurzí, v Československu

i v zahraničí. Velmi úspěšné byly exkurze do Maďarska v r. 1968, ještě před invazí, kde nás provázeli Tamás Pócs a prof. Pál Jakucs. V r. 1969 se podařilo zorganizovat exkurzi do Jugoslávie, kde nám díky Jeníkovým kontaktům pomáhali kolegové ze Sarajeva a z Černé Hory.

Na Slovensku jsme navštívili se studenty v r. 1970 Malou Fatru (exkurze se tam konaly opakovaně) a v době na začátku června jsme narazili na velkou závěj na hřebeni mezi Velkým Krivánem a Rozsutcem. Šlo o větrný systém údolím Šútovskeho potoka, za hřebenem byly patrné lavinové dráhy. Později jsme se s Jeníkem tímto jevem podrobněji zabývali, ale publikovat se celý systém nepodařilo.

Samostatnou kapitolou byly v této době zimní kurzy. Dva proběhly na Luční boudě, dělala se určitá měření pro Krkonošský národní park. Zvlášť významný byl zimní kurz na Patejdlově boudě v r. 1970, při němž se prováděla měření v Labském dole. Na konci pobytu vznikla výjimečná situace, protože po období slunečného počasí, kdy se na sněhu utvořila tvrdá krusta, začalo znovu sněžit a foukal vítr. Jeník zorganizoval skupiny studentů, které se vydaly na různé úseky jím popsaného A-O systému Krkonoš kolem Labské boudy a Labských jam. Podařilo se změřit odvívání a ukládání sněhu v jednotlivých částech tohoto systému a získat unikátní přesné doklady k Jeníkově teorii. Zpracování tohoto materiálu bylo plánováno na podzim 1970.

Během léta 1970 byl formulován projekt na kopci Oblík v Lounském středohoří. Na lokalitu upozornil prof. Jan O. Martinovský ve své studii o kavylech a na významnou roli právě Oblíku v jejich výskytu. Jan Jeník zpracoval zadání tří diplomových prací na této lokalitě, které řešily ekologii kavylů z různých hledisek. Na výzkumu jsem se chtěla podílet využitím detailních měření výskytu různých druhů na členitém terénu kopce. K mé studii již nedošlo, diplomové práce však úspěšně pokračovaly.

Zlomovou událostí se staly prověrky všech pracovníků fakulty po upevnění pozic komunistické strany a jejích členů. Byla to příležitost pomstít se Janu Jeníkovi za odvahu promluvit a též mně jako jeho asistentce za pomoc při uspořádání schůze v r. 1968. Prověrky se konaly se všemi pracovníky fakulty a kolegové byli nuceni

2 Slovenská Malá Fatra, chata Pod Rozsutcem 1968, studenti s Janem Jeníkem – zleva stojící Lubomír Hrouda, Eliška Duhová, Vladimír Huml, uprostřed Jarmila Kubíková a Jan Jeník, vpravo Leo Bureš a další

3 Studničná 1969, Krkonoše. Zleva V. Huml, Eduard Brabec, L. Bureš, E. Duhová-Rejmánková, Marcel Rejmánek, Ludmila Hájková a J. Jeník

4 Na konci semestru v Botanické zahradě PřF UK 1991, uprostřed J. Jeník a J. Kubíková, vpravo od ní Bohumil Slavík. Snímky z archivu J. Kubíkové

projevit souhlas se vstupem sovětských armád do Československa. Jeníka se ani neptali a sdělili mu, že je vyloučen z fakulty k 1. lednu 1971 a je mu zakázán styk se studenty. Já jsem byla též pozvána a bylo mi sděleno, že můj pracovní poměr končí na podzim 1971.

Takovým konečným aktem vzporu bylo zorganizování zpracování unikátního materiálu o dokladech A-O systému ze zimního kurzu. Jeník pozval hlavní zúčastněné kurzu v listopadu 1970, těsně před odchodem z fakulty, na geobotanické oddělení, rozsáhlý článek se podařilo během dvou dnů ukončit a byl publikován v krkonošském sborníku *Opera Corcontica*.

Odchodem Jana Jeníka z oddělení geobotaniky v r. 1971 skončila jedna úspěšná

perioda života katedry. V historii botanického ústavu a posléze katedry bylo těchto nešťastných událostí příliš mnoho – vypuzení prof. Karla Domina po válce, politicky nucený útek Vladimíra Krajny do zahraničí, ostrakizování Josefa Dostála a jeho vypuzení do Olomouce, odchody Františka Kotlaby, Josefa Holuba, Jiřího Komárka, Hanuše Ettl. Ti všichni měli rozmanité narušené osudy, někteří tragicky. Já jsem se uchytila po čase na Pražském středisku pámatkové péče a ochrany přírody, šlo o práci v kanceláři. Za léta jsem ale provedla výzkum mnoha cenných lokalit a zasadila se o jejich ochranu, napsala jsem zároveň řadu publikací o vegetaci pražské přírody.

Geobotanické oddělení léta s velkým vypětím a diplomací udržely Jiřina Slavíková a Jana Osbornová-Kosinová, ale tlaky byly příliš velké a možnosti jim odolávat malé. Určitou dobu zde působil M. Rejmánek, který připravil zadání několika studií o sukcesi na opuštěných polích v Českém krasu. I on však musel z oddělení (a posléze i z Československa) odejít.

Po r. 1990 si studenti vyžádali návrat Jana Jeníka na katedru a později jsem ho následovala i já. Ale to již byla jiná doba. Naše spolupráce trvala i v 90. letech, ale roky přibývaly. I tak jsme se stále zajímali o práci toho druhého a čerpali z ní další inspiraci. Na spolupráci s Janem Jeníkem nikdy nezapomenu a lituji jeho nedávného úmrtí.

